

CONCEPTUALIZAREA NOȚIUNII DE *CULTURĂ ETNOARTISTICĂ* ÎN CONTEXTUL EDUCAȚIEI SPIRITUALE A ELEVILOR

THE CONCEPTUALIZATION OF THE NOTION OF ETHNO-ARTISTIC CULTURE OF PUPILS' SPIRITUAL EDUCATION

Laura PINTILIE,

doctorandă, Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți,
profesoară, Colegiul Național „Ferdinand I”, Bacău, România

Termenul de cultură a fost preluat de mai toate limbile moderne din limba latină, unde cuvântul „cultura” avea înțelesul primar de cultivare a pământului, dar acest sens a fost extins și a ajuns să definească și activitatea de cultivare a spiritului, cu sensul larg de educație, de formare a spiritului și a sufletului, de instruire și de modelare a personalității pe baza cunoștințelor acumulate și a experienței personale.

Ca noțiune, cultura se folosește pentru caracterizarea unor epoci specifice, concrete, societăți, națiuni etc. [p. 74]. *Ca termen, cultura* se folosește pentru a transmite din generație în generație ideile, obiceiurile, tradițiile, normele, regulile de comportare [p. 109].

Cultura – totalitatea valorilor materiale și spirituale create de societatea omenească de-a lungul istoriei; totalitatea cunoștințelor pe care le posedă cineva [DEX].

I. Slavici propune pentru cultură următoarea definiție: „Procesul de desăvârșire a ființelor printr-o preocupare continuă, sistematică și perseverentă se numește cultură¹”. Cultura este forma și conținutul dezvoltării

social-culturale a omului, îmbogățirea lui cu lumea spirituală, realizarea capacităților, talentelor și profilurilor valorice. Cultura se întemeiază de către om, dar și singură contribuie prin influența sa asupra profilului său spiritual. Sensul umanist al culturii constă nu doar în întemeierea valorilor, ce întregesc cultura, dar și în acele schimbări ce au loc în personalitate. Anume pe această bază se perfecționează capacitatea artistică a omului.

Educația constituie mișcarea de la natură spre cultură și prin cultură². Omul se obiectivează în actele și faptele sale, prin creație, prin acte și fapte de cultură. Cultura ca totalitate a produselor materiale și spirituale, rezultate din atitudinea interogativă și problematică a omului, constituie mediul în care omul se formează, învață, devine, din ins biologic ființă socială, cultivată, modelată cultural.

Odată cu D. Cantemir începe să prindă contur în gândirea românească o concepție distinctă cu privire la *cultură* și *civilizație*. Chiar dacă ideile sale sunt departe de a constitui o veritabilă teorie culturologică sau o fi-

¹ Slavici, I., *Despre educație și învățământ* (resp. T. Gal). – București, EDP, 1967, p. 67.

² Lavric, M., *Cultivarea limbii – obiectiv al educației în dezvoltarea personalității* // Tezele conferinței republicane „Cultura ca valoare general-umană”. – Chișinău, USM, 28-29 mai, 1993, p. 79.

losofie a culturii (acestea conturându-se ca discipline ale cunoașterii abia în epoca modernă), ele apar deosebit de importante pentru descifrarea (cu două secole mai devreme decât au făcut-o teoreticienii noștri moderni: Ibrăileanu, Lovinescu etc.), a unor încercări în direcția studierii și definiției culturii și civilizației.

După L. Blaga, *cultură* este rezultatul sau „precipitatul” modului ontologic al omului deplin, adică existența „în orizontul misterului pentru revelație”. Ea cuprinde ansamblul creațiilor științifice (ipoteze și teorii constructive), metafizice, artistice, estetice și religioase, care se realizează ca urmare a încercării de revelație a misterului în orizontul căruia se află omul luciferic (deplin)³.

Conform poziției filozofice a lui L. Blaga, condițiile specifice culturii sunt următoarele: 1) să fie o creație realizată în orizontul misterului; 2) în cadrul unei matrice stilistice abisale; 3) care poartă asupra ei pecetea metaforicului. Așadar, nu orice acțiune sau realizare umană poate fi încadrată în cultură, ci numai dacă îndeplinește cele trei condiții.

L. Blaga este împotriva afirmațiilor multor filosofi, după care cultura este o reacție împotriva animalității sau unul dintre simptomele ce-l deosebesc pe om de animal. Cultura este rezultatul unei „mutații ontologice”, „singulare în universuri”, mutație care face ca omul să se ridice din starea de *pre-om* sau de animalitate, la statutul de *om deplin*, aflat în orizontul misterului și pentru revelarea acestuia: „Omul a devenit creator de

cultură în clipa promițătoare de tragice măreții, când a devenit cu adevărat «om», în momentul când el a început să existe *altfel*, adică structural pe un alt plan, decât înainte, în alte dimensiuni, pe un podiș sau în tărâmul celălalt, al misterului și al revelației...⁴

L. Blaga în *Aspecte antropologice* afirmă că „cultura implică un mod ontologic specific uman, adică existența într-o ambianță mereu dezmărginită, în care orizontul lumii concrete se conjugă cu orizontul necunoscutului. *Cultura* implică, printre altele, aspirația spre relevarea acestui orizont al necunoscutului, relevare pe care omul și-o face sieși prin plasmuri din cele mai variate, în materiale din cele mai variate, și în tipare stilistice din cele mai variate⁵”. L. Blaga susține ideea că cultura, fiind o productivitate a omului, reprezintă aspectul *atitudinal și aptitudinal* al omului. „Omul e în stare să prelucereze natura în sensul nevoilor ce derivă din deficiențele sale biologice, fiindcă el este în stare să creeze „*cultura*”, care nu este a doua natură, ci ceva ce depășește calitativ natura. **Productivitatea aceasta, ca aptitudine** este expresia ființei umane în sine, la care se ajunge prin evoluția filetică, adică prin realizarea unor niveluri de organizare tot mai înaltă. Știința va ajunge la înțelegerea exhaustivă a acestor aptitudini umane numai după ce va fi pus în lumină factorii decisivi ce determină evoluția verticală a vieții în general⁶”.

Cultura nu e nici „lux, nici mijloc de atenuare a animalității, de

³ Diaconu F., Diaconu M., *Dicționar de termeni filosofici ai lui Lucian Blaga*, Ed., univers enciclopedic, București, 2000, p. 72.

⁴ Apud, ibidem

⁵ Blaga L. *Aspecte antropologice*, Timișoara, Ed. Facla, 1976, 142 p.

⁶ Blaga L. *Aspecte antropologice*, Timișoara, Ed. Facla, 1976, 143 p.

îmblânzire sau reacție împotriva ei”; ea nu e o funcție pozitivă sau negativă a animalității și nici un mod de „compensare a inadaptabilității biologice în raport cu natura”, cum susține A.Gehlen. „*Cultura poate fi determinată pe deplin numai în ordine ontologică și metafizică, iar nu în ordine naturală, căci ea este semnul vizibil al unei noi mutațiuni ontologice în cosmos, dincolo de animalitate și spirit, o mutațiune în tovărășia căreia apar, precum văzurăm, noi rânduieli și noi finalisme metafizice*” [L.Bлага, *Artă și valoare* p. 515].

N. Iorga scoate în evidență spiritul popular care străbătea opera lui D.Cantemir, numărându-l printre reprezentanții care valorifică umanismul popular, înțelegând astfel să pună în aplicare preceptele umaniste prin neascunsă simpatie pentru popor și cultura lui. [Apud. p.253]

C. Dobrogeanu-Gherea afirmă caracterul existențial al culturii naționale: „De multe ori un popor ce se deșteaptă trebuie să arate că există și că are dreptul la existență, și una din cele mai bune dovezi e și literatura lui și mai ales literatura populară. Și de aceea iarăși în timpul redeșteptării naționale există o tendință de a se întoarce către izvoarele vii și sănătoase ale literaturii” [apud. P. 276]

G. Ibrăileanu abordează probleme teoretice ale culturii în „*Spiritul critic în cultura românească*” și ceea ce trebuie subliniat este doar faptul că în întregă carte, cum menționează C. Gulian, circulă ideea că *spiritul critic* înseamnă, în fond, apărarea originalității, apărarea culturii naționale și implicit, a existenței naționale [p.276].

În viziunea lui N. Iorga cercetarea culturii are o ținută etică, cultura urmează să trezească și să mențină

trează conștiința națională, „ea ne dă un suflet întreg, liniștit și frumos” [p.280].

P. Andrei a accentuat, de asemenea, ceea ce am numit nivelul cultural sau axiologic: pe lângă fundamentul material al societății, el cere să se recunoască „...o existență spirituală necesară, care se manifestă ca o puternică forță creatoare” [P. Andrei, *Probleme de sociologie*, 1927, p.96]

C.Gulian susține ideea că «omul ca om» este esența culturii. Omul apare ca „verigă mijlocitoare” între societate și cultură sau ca „cifru” culturii într-un sens dublu: 1) transformările culturii nu pot fi înțelese fără transformările trăite de oameni, fără problemele și răspunsurile pe care le pot da ei, în urma schimbărilor, ciocnirilor și mutațiilor care au loc în structura socială; în acest sens, pornim de la baza socială pentru a înțelege cultura sau, în general, suprastructura; 2) având capacitatea de a-și urmări propriile interese, satisfacerea nevoilor sale de „om ca om” tinzând spre o societate în care libera dezvoltare a fiecărui individ este condiția liberei dezvoltări a tuturor și în care omul are ca ideal completa dezvoltare a stăpânirii omului asupra forțelor naturii, cât și asupra celor ale propriei sale naturi – omul creează arta, morala, cunoașterea în virtutea propriilor sale necesități și scopuri; valorile culturii nu sunt mecanic determinate de bază și nu pot fi acceptate ca un produs fatidic, ci sunt confruntate de oameni cu propriile lor scopuri, care se concentrează în formula „liberei dezvoltări” având orizontul „omului total”⁷.

O sociologie istorică a culturii nu se poate lipsi de antropologie, deci

⁷ Gulian C.I., *Bazele istoriei și teoriei culturii*, Ed. ARSR, București, 1975, p. 114 - 115.

inclusiv de psihologie. Dar dacă fără psihologie și fără axiologie nu poate fi înțeles omul, la rândul lor, nici psihologia, nici teoria valorilor singure, nu ne pot explica varietatea

antitetică a manifestărilor spirituale, a atitudinilor și ideologiilor. Explicarea dialectică a culturii ne cere să relevăm omul ca fenomen dialectic.

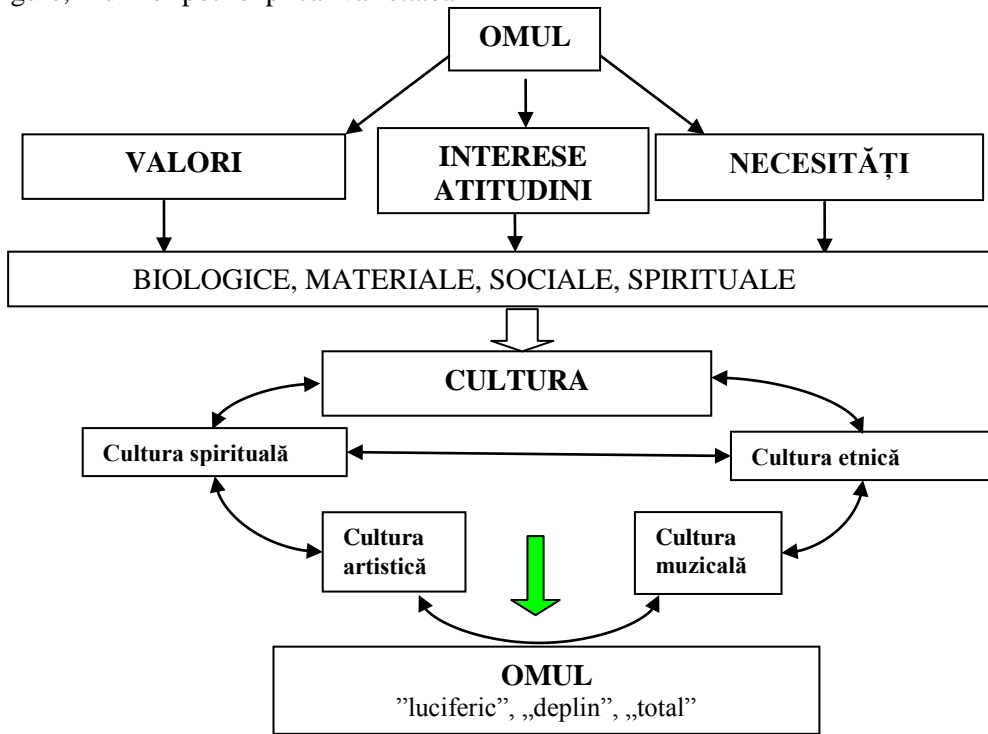

Figura
Raportul antropologic „omul-cultură-om deplin”

Trezirea *conștiinței naționale*, pregnant afirmată de Școala Ardeleană, a suscitat întrebarea: Cine suntem, cu toate corolarele ei ce s-au pus și se pun încă. Pașoptiștii înșiși au formulat-o direct, fiind obligați, la interogații, pe această temă, de orientarea românilor către civilizația modernă. Dacă dintru început chestiunea apărea episodic sau era discutată prin referire la raporturile românilor cu Apusul și cu Răsăritul, din a doua jumătate a secolului trecut dezbaterea capătă o dimensiune esențială: **specificul național**.

M. Kogălniceanu, A. Russo, B.P.Hasdeu discută analitic particularitățile etnicului românesc. T. Maio-

rescu, și odată cu el *mișcarea junimistă*, pune tranșant problema: *cum evoluăm și cu ce mijloace?*, de aici derivând un alt aspect nu mai puțin caracteristic: *raportul dintre civilizația modernă și psihicul național*⁸.

Perioada interbelică cunoaște o efervescentă a dezbaterilor și a polemicilor pe tema etnicului și a naționalului. Apar studii semnate de D. Guști, S. Mehedinți, M. Ralea, Tr. Brăileanu, N. Petrescu, L. Blaga, N. Crainic, D. Stăniloae, M. Eliade, N. Iorga, foarte diferite între ele.

⁸ Vulcănescu R., GH., Vrabie., *Emologia, Folcloristica*, Ed., ARSR, București, 1975, 183 p.

Trei mari tendințe se desprind din bogata publicistică pe această temă: 1. estetico-culturală, axată, în principal, pe specificul național (etnic) în creația artistică și literară; 2. sociologico-istorică, orientată spre explicarea mecanismelor de constituire a etnicului și naționalului; 3. filosofică, interesată de decelarea dimensiunilor gândirii și concepțiilor etnice și naționale.

În concepția lui Gh. Asachi, poporul român își poate consolida existența – „de a putea îndeplini înalta sa chemare ... sentimentul naționalității” – numai dacă își făurește o cultură de înalt nivel, alături de culturile „neamurilor luminate” – „cultura neamului românesc”, care să fie „așezată pe trainice temeiuri”⁹.

N. Petrescu a examinat *factorul etnic* ca rezultat al diferențierilor sociale, dar și ca motiv determinant al realității sociale¹⁰. D. Guști a considerat *etnicul* o comunitate de sânge și de tradiție, caracterizată prin fatalism, resemnare și pasivitate: „Factorul determinant și de creare al națiunii este voința socială”¹¹. Etnicul este strâns asociat cu poporul. P. Andrei a explicat că dintre toate formele de comunitate, *națiunea imprimă adânc caracterele și conștiința individului*. Ea este diferită de comunitatea de sânge și de rudenie, fără ca prin acestea să fie denumit etnic. Sociologul ieșean a făcut distincția între popor, definit ca un fapt natural, și na-

țiune, ca o comunitate civilizată¹². Dintre filosofi, amintim pe L. Blaga cu teza spațiului mioritic, element definitoriu pentru etnicul românesc¹³, și V. Băncilă, care, în studiul despre L. Blaga, a dezbătut categoriile *cunoașterii etnice românești* și a prezentat liniile *spiritualității țărănești*¹⁴.

C. Rădulescu-Motru a căutat să întregască viziunea filosofică și culturologică despre națiune cu una psihologică. Regenerarea și ierarhizarea energiilor naționale se produc, în viziunea sa, prin prefaceri sufletești și spirituale ale poporului, concordant cu valorile istorice ale epocii. Iar din această perspectivă a argumentat modernizarea țării prin „renașterea sufletească”. Specificul național este studiat prin trăsăturile psihologice ale unui popor, prin dezvăluirea fondului propriu sufletesc. În lucrarea „Etnicul românesc”, se urmărește, în principal, clarificarea teoretică a temei, se face o definire a conceptului de *etnic*. Dacă în studiile anterioare, așa cum am remarcat, etnicul era doar descris sau noțiunea era definită sintetic, aici se pretinde investigarea globală a conceptului de etnic. Parcurgerea acestei lucrări pune în evidență tensiunea caracteristică efortului de clarificare și de cunoaștere a unui fenomen greu măsurabil prin metode științifice simple. De aceea găsim multe definiții, descrieri, precum și formulări lapidare despre *etnic*.

⁹ Becleanu – Iancu, A., *Geneza culturologiei românești*. – Iași, Editura Junimea, 1974, p. 142.

¹⁰ Petrescu, N., *Principiile sociologiei comparate*, (ediție Măria Larionescu) Editura științifică, 1994.

¹¹ D. Guști, *Problemele națiunii*. în *Sociologia militans*, 1934.

¹² * P. Andrei, *Sociologie generală* (ediție M. Măciu), Ed. Academici, 1970, p. 397.

¹² Rădulescu-Motru, C., *Etnicul românesc. Naționalismul*.

¹³ V. Băncilă, *L. Blaga. Energie românească*, 1938, p.22.

¹⁴ Rădulescu-Motru, C., *Etnicul românesc. Naționalismul*.

C. Rădulescu-Motru recunoaște lipsa unei definiții a etnicului „ce este numai pe cale de a se da”. Astfel, *etnicul* este definit drept „sufletul populației” sau „această comunitate de suflete o numim etnie¹⁵”. Pentru gânditorul român, condiția fundamentală a etnicului o constituie conștiința de comunitate, aceasta coordonează actele societății spre unitate și continuitate. Fiecare popor cunoaște trei tipuri de conștiință a comunității: de origine, de limbă și de destin, dar prezente în grade diferite. În ordine istorică, prima este conștiința comunității de origine, adică membrii unei comunități conștientizează ei înșiși că au strămoși sau ocrotitori comuni. Originea lor comună se regăsește în aceste simboluri. **Obiceiurile și tradițiile** ar fi fost generate și susținute de conștiința de origine. În evoluția lor, societățile traversează calea spre conștiința comunității de limbă, instrument fundamental de creare a culturii și de susținere a conștiinței unității culturale. Elementul nou-adus în definirea etnicului este conștiința *comunității de destin*. O comunitate națională este desăvârșită numai atunci când dispune de un asemenea tip de conștiință, aceasta manifestându-se în situații sociale și istorice complexe, excepționale, înrudirea cu acele popoare care împărtășesc același destin este premisa esențială a conștiinței comunității de destin.

C. Rădulescu-Motru concepe etnicul în mișcare, în dezvoltare, fiind „totdeauna în proces de devenire”, prin urmare, cunoaște o evoluție, fără ca aceasta să determine schimbări radicale. Vorbind despre transformările etnice, C. Rădulescu-Motru se arată interesat de modul

cum se produc acestea în sat. Gânditorul abordează satul ca „element esențial al etnicului, fiind celula nepieritoare care întreține continuitatea etnicului¹⁶”.

Propunem următoarele teze despre etnic, ca o sinteză finală a lui C. Rădulescu-Motru:

1. Etnicul este o dimensiune universală a umanității [...] Este un fapt psihologic și social viu.
2. Viziunea asupra etnicului este evoluționistă.
3. Cunoașterea sensului evoluției proceselor etnice și naționale include ideea dezvoltării relațiilor dintre națiuni într-o structură de comunitate europeană. Raportul dintre național și europenism l-a conceput ca pe unul de egalitate, și nu ierarhic. Un popor contribuie la dezvoltarea umanității numai prin păstrarea originalității sale [Rădulescu-Motru, C., *Etnicul românesc. Naționalismul*, Ed. Albatros, București, 1996, 214 p.].

Actualmente mulți etnologi [cf. 19] privesc etnosul ca pe o grupare socială ce s-a format odată cu dezvoltarea comunității istorice, ai cărei membri sunt legați prin caracteristici obiective ca limbă, obiceiuri, religie ș.a. În a doua jumătate a sec. al XX-lea, fără nici o contradicție, factorul de bază ce stă la baza deosebirilor interetnice psihice este *cultura*, chiar dacă luăm în considerație că acest termen are mai multe semnificații. Cultura nu este doar multiaspectuală; ea este și multifuncțională. Există deosebiri importante interculturale și interpersonale ale indivizilor și ale comportamentului acestora.

¹⁵ ibidem

¹⁶ Rădulescu-Motru, C., *Etnicul românesc. Naționalismul*, Ed. Albatros, București, 1996, 214 p.

După I. Gagim, „**Cultura** (muzicală) este un ansamblu de cunoștințe, capacități, aptitudini și atitudini individuale, raportate la fenomenul muzical, precum și de însușiri psihologice – inteligența, imaginația dezvoltată, sensibilitate emoțională și estetică etc. *Elementele culturii (muzicale) a unei persoanei sunt:* interesul și dragostea pentru muzică, receptivitatea muzicală, capacitatea de a percepe (asculta, auzi, simți, trăi), un anumit volum de cunoștințe muzicale și despre muzică, un gust muzical avansat, capacitatea de a reflecta despre muzică, de a o aprecia din punct de vedere valoric, necesitatea sufletească de a comunica cu ea etc¹⁷”.

„**Cultura (muzicală) a societății** – totalitatea fenomenelor muzicale produse într-o societate pe dimensiunea evoluției sale culturale și spirituale: folclor muzical bogat, valorificat și practicat în contemporaneitate, compozitori și interpreți remarcabili, instituții de cultură și de învățământ muzical pe trepte de vârstă, nivel înalt al educației muzicale generale, viața muzicală activă pe întreg teritoriul comunității etc. Nivelul *culturii* muzicale poate varia în cadrul unor perioade istorice în funcție de factorii sociali, economici, politici etc.¹⁸”.

N. Bondareva declară ideea că etnopedagogia se află într-o situație de criză, deoarece, mediul de trăire a tradițiilor populare (care este considerat drept mijloc de bază în educația etnologică) astăzi, din păcate se pierde. Așadar, se propune ca tehnologie didactică în educația etnică teatralizarea, improvizarea, montarea tradițiilor-

lor și obiceiurilor populare și evident coparticiparea, trăirea emoțională activă a elevului și profesorului în acest proces.

Cunoașterea, asimilarea și însușirea culturii populare este nu numai o colaborare etnoculturală a profesorului cu elev, ci este o viață comună, o trăire comună și o înfăptuire comună a bunului. Trăirea tradițiilor populare se înțelege ca fiind instaurarea unei atmosfere emoțional pozitive, or, conștientizarea lor ca drept eveniment al vieții personale¹⁹.

În această ordine de idei, N. Bondareva pledează pentru cultivarea unor norme morale prin însușirea tradițiilor populare și deduce trei niveluri de evaluare a lor:

Nivelul inferior – când elevii, participând la teatralizări populare însușesc unele reguli de conduită morală, la un nivel pur reproductiv;

Nivelul mediu – când elevii analizează posibilitatea încercării de introducere a tradițiilor populare în viața sa personală și a societății;

Nivelul superior – când elevii sunt apti de sine stătător să folosească aceste tradiții în viața sa personală.

N. Bondareva menționează și formarea etnopedagogică a profesorului enunțând următoarele aspecte necesare: *atitudini motivațional-personale, cunoștințe despre conținutul etnopedagogiei, capacități de realizare a educației etnice.*[p. 40]

Așadar, rezumând toate afirmațiile cercetate, vom încerca să tragem unele concluzii asupra conceptului de **cultură etnoartistică**.

Concluzii: *Cultura etnoartistică (populară)* reprezintă totalitatea

¹⁷ Gagim, I., *Știința și arta educației muzicale*, Ed. ARC, Chișinău, 2008, p. 52 – 53.

¹⁸ Gagim, I., *Dicționar de muzică*, Ed. Știința, Chișinău, 2008, p. 57.

¹⁹ Бондарева, Н., Технология этнокультурного воспитания, din revista Школа, № 5/44, 2001, p. 38-41.

valorilor artistice (materiale și spirituale) create de popor de-a lungul istoriei; Cultura etnică este rezultatul unei „mutații ontologice”, mutație care face ca omul să se ridice din starea de *pre-om* sau de animalitate, la statutul de *om deplin*.

Cultura etnoartistică, fiind o productivitate al poporului reprezintă aspectul *atitudinal și aptitudinal* al acestui popor, implicând spiritul, afectivitatea, tot corpul uman.

Cultura populară este și *istorie, și destin, și sens uman*. Prin cultură poporul ajunge din starea de instinct, la o stare de conștiință de sine. Cu cât este mai dezvoltată cultura națională cu atât poporul însuși are o existență mai sigură, mai determinată.

Etnocultura exprimă valoarea, ca expresie ideală a unui acord între eu și lume. Creația populară relevă

trainice legături între *om și natură*.
„Omul ca om” este esența etnoculturii. Etnocultura este definită ca „sufletul populației”.

Elementele culturii etnoartistice a unei persoanei sunt: interesul și dragostea pentru tradițiile populare (limbă, obiceiuri, religie ș.a.), receptivitatea estetică-artistică, capacitatea de a percepe arta populară (privi, asculta, auzi, simți, trăi), un anumit volum de cunoștințe folclorice și despre folclor, un gust estetic, artistic avansat, capacitatea de a reflecta despre arta populară, de a o aprecia din punct de vedere valoric, necesitatea sufletească de a comunica cu arta populară etc. Ca criteriu al unei etnoculturi formate la elev, constituie capacitatea de a folosi de sine stătător tradiții populare în viața sa personală.

Referințe bibliografice

1. Andrei P., *Sociologie generală* (ediție M. Măciu), Ed. Academici, 1970, p. 397.
2. Băncilă V., L. Blaga. *Energie românească*, 1938, p. 22.
3. Becleanu – Iancu, A., *Geneza culturologiei românești*. – Iași, Editura Junimea, 1974, 269 p.
4. Blaga L. *Aspecte antropologice*, Timișoara, Ed. Facla, 1976, 204 p.
5. Diaconu F., Diaconu M., *Dicționar de termeni filosofici ai lui Lucian Blaga*, Ed., univers enciclopedic, București, 2000, 347 p.
6. Gagim, I., *Dicționar de muzică*, Ed. Știința, Chișinău, 2008, 211 p.
7. Gulian C.I., *Bazele istoriei și teoriei culturii*, Ed. ARSR, București, 1975, 297 p.
8. Gusti D., *Problemele națiunii*. în *Sociologia militans*, 1934.
9. Lavric, M., *Cultivarea limbii – obiectiv al educației în dezvoltarea personalității // Tezele conferinței republicane „Cultura ca valoare general-umană”*. – Chișinău, USM, 28-29 mai, 1993, 127 p.
10. Petrescu, N., *Principiile sociologiei comparate*, (ediție Măria Larionescu) Editura științifică, 1994. p.
11. Rădulescu-Motru, C., *Etnicul românesc. Naționalismul*, Ed. Albatros, București, 1996, 214 p.
12. Slavici, I., *Despre educație și învățământ* (resp. T. Gal). – București, EDP, 1967, 263 p.
13. Vulcănescu R., Gh., *Vrabie, Etnologia, Folcloristica*, Ed., ARSR, București, 1975, 183 p.
14. Бондарева, Н., *Технология этнокультурного воспитания*. Revista Школа, № 5/44, 2001, p. 38-41.